

Zeitschrift: Annalas da la Societad Retorumantscha
Herausgeber: Societad Retorumantscha
Band: 103 (1990)

Artikel: "L'Nouf S. Testamaint" da Joan Lüzi Gritti cumglescha 350 ans
Autor: Gaudenz, Gion
DOI: <https://doi.org/10.5169/seals-235508>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist die Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften auf E-Periodica. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Zeitschriften und ist nicht verantwortlich für deren Inhalte. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern beziehungsweise den externen Rechteinhabern. Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen sowie auf Social Media-Kanälen oder Webseiten ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. [Mehr erfahren](#)

Conditions d'utilisation

L'ETH Library est le fournisseur des revues numérisées. Elle ne détient aucun droit d'auteur sur les revues et n'est pas responsable de leur contenu. En règle générale, les droits sont détenus par les éditeurs ou les détenteurs de droits externes. La reproduction d'images dans des publications imprimées ou en ligne ainsi que sur des canaux de médias sociaux ou des sites web n'est autorisée qu'avec l'accord préalable des détenteurs des droits. [En savoir plus](#)

Terms of use

The ETH Library is the provider of the digitised journals. It does not own any copyrights to the journals and is not responsible for their content. The rights usually lie with the publishers or the external rights holders. Publishing images in print and online publications, as well as on social media channels or websites, is only permitted with the prior consent of the rights holders. [Find out more](#)

Download PDF: 06.07.2025

ETH-Bibliothek Zürich, E-Periodica, <https://www.e-periodica.ch>

«L'Nouf S. Testamaint» da Joan Lüzi Gritti cumplescha 350 ans

da Gion Gaudenz

La traducziun da «L'Nouf Testamaint da noas Signer Jesu Christi» dal Zuozynger «Joannes Lucius Gritti», es uschè bain fatta ed importanta per nossa lingua, ch'ella merita cha's fatscha manzun d'ella in quist an ch'ella cumplescha ils 350 ans.

Già sül fruntespiz dal cudesch (chi cumpliglia 870 paginas da text e tiers ün register da 36 paginas) as vain a savair püssas chosas remarchablas. Gritti notifica suot il titul: «Huossa da noef vertieu in Romaunsch our da l'originael Graec.» E zieva: «Cun missa spaera la declaraunza da alchüns plaed ü puonchs, fadius dad inclijr e cun ün nüzzaivel Register. Squitscho in Basel, traes Georg Decker, Stampadur da l'Academia, in lg Ann 1640.»

Insè stu que der dabuonder, cu mê cha Joan L. Gritti hegia tradüt il Nouv Testamaint relativmaing cuort temp – 80 ans – zieva cha Giachem Bifrun da Samedan avaiva fat cumparair sia traducziun magnifica da listess cudesch. Nun avess que custieu bger main fadia, be da fer restamper la versiun da Bifrun?

Scha's legia il pream da Gritti, as survain resposta a bgeras dumandas, scha neir brich a tuottas cha's vuless fer. Il prüm fo Gritti diversas ponderaziuns davart la purteda da la Sencha Scrittüra. El disch traunter oter: «L'Nouv Testamaint eis azupo in l'Vegl, & l'Vegl eis declaero in l'Nouf: In l'Vegl eis Christus impromis; in l'Nouf, traes la leida novella, que eis l'Evangeli, vain Christus cun tuot seis bains a nus praesento ...» Ün'otra bella affermaziun teologica: «L'eis ieu à tschéel, innua el interceda per nus, sco ch'el eis l'sulet Mediatur traunter Dieu & l'hom.»

Ma zieva do el bainquaunta infurmaziun davart la situaziun da quella geda: «Mu siand quel Nouf Testamaint da noas Signer Jesu Christi, per l'passo sto transferieu in noas Romaunsch traes l'hundraivel & degn d'lod Sr. Jachiam Bifrun, & quella sia versiun ün'otra vouta missa in stampa (dal 1607 tres Lüzi Papa), cun degn frütt da tuots fidels lectuors & audituors; siand eir l's Exemplars da quella prüma versiun tuots distrats; & cha eau

avaunt temp hae mis alchün stüdi in vertir in noas linguag las Oraziuns da Joannis Avenarij etc, schi sun eau da noef sollicito da bgers sincers amatuors del plaed da Dieu, da vertir in tael möd l'Nouv Testamaint. Uschea hae eau, in Nom da Dieu, piglio avaunt me l'text originael Graec, in l'quael el eis da principi sto scrit traes l's saenchs Evangelists & Apostels. Et haviand quel cun diligentia conferieu cun las principaelas versiuns Latinas, Tudaischias, Italiaunas etc, schi hae eau suainter mieu pitschen judici & scientia, formo quaista, la secuonda versiun, in la quaela eau m'hae particulaermaing affadio da correspuonder à la proprietaet dal text originael.»

Cun ün dalet chi nu's po survzair manzuna el tscherts avantags da sia traducziun: Prüma atschegna el a singuls plets ch'el s'ho sentieu in dovair dad agiundscher al text ... «siand l'linguag Graec cuort e compendius, s'ho stuvieu in noas linguag cun plüs plaeds, l's quael sun uschea serros aint [], complir l'sens & parair del text, nun praejudichiand però à la substantia.»

«L'g Nouv Sainc Testamaint» da Bifrun nun avaiva auncha üngüna suotdivisiun dals chapitels in versets. Que gniva pür quella vouta. Tar Gritti es que uschè inavaunt, e que al permetta da fer sieu ampel «register» a la fin – qualchosa chi sumaglia dapü ad üna concordanza: Scha nus pigliains p.ex. il pled «uvaischs», schi chattains nus indichos üna vainchina da lös biblics inua cha'd es discuors dals uvas-chs, perfin bain divis in «Lur tscherna & offici», «Hegian mugliers» e «Christus vair uvaisch». Eir ils noms sun registros: «Theudas, fos prophet». Bod impussibel, cha nos Gritti hegia gieu il temp e la forza da fer quista enorma lavur (chi premetta eir amplas cugnuschentschas teologicas) be sulet. A pudains persumer ch'el hegia piglio cò ün imprast da que chi eira già stampo. Ma per dir qualchosa sgür, füss que d'examiner pü da mnüd.

Svess disch el da sieu register – sainza grandaschia: «Hae eir ordino ün Register dels principaels puonchs chi s'contegnen aint il N. Testamaint, in l'quael Register l'prüm innumber chi s'serra cun la virgula (,) intraguida sün l'capitel, l'secuond, serrô cun l'tütel ü punct (.) intraguida sün l'verset da quel capitel, in l'quael tael materia ü puonch , in l'Register comprais, s'po chiattaer.»

Oramai cha s'avaiva chatto avaunt pochs ans il cudesch da protocols manuscrits dal colloqui d'Engiadin'Ota chi tendschaiva dal 1618 – 1639, schi sun quels gnies tradüts dal latin in rumauntsch e sun cumpariefs illas Annalas in set etappas, dal 1980 – 1986. A pag. 491 dal tom dal 1985 chattains nus eir qualchosa chi as referescha a la traducziun da Gritti: «Il Nouv Testamaint da Gesu Crist es gnieu vertieu d'incuort da sar Gian Gritti

in nossa favella ed es gnieu surdo per üna controlla a sar Zaccaria Pagliop, sar Ramp, sar Tach, sar Danz e sar Schuchaun. Ad es gnieu decis ch'ella dess gnir deda in stampa dalum cha'ls decans da la Sinoda l'avaron approveda.» Il colloqui s'avaiva raduno a Silvaplauna a la fin dal mais november 1637, dimena 3 ans aunz la cumparsa dal cudesch. Ad alchüns savess interessar il text originel latin da quistas pochas lingias: «N. Jesu Christi Testamentum, à D. Joanne Gritti in vernaculam nostram recens conversum, commendatum fuit accuratae lectioni D. Zachariae Paliopi, D. Rampae, D. M. Tackij, D. M. Danzij & Schucanj. Statutumque ut praevio assensu D. Decanorum Synodaliū typis mandetur.»

Il cas ho vulieu, cha'l «bun per la stampa» dals trais decans – ün per Lia! – es gnieu scrit dad Esaja Schuchaun, quella geda predichant a S-chanf, causa ch'el eira alura scrivaunt sinodel. Sül seguond fögl dal cudesch cumpera la «Operis hujus approbatio», dimena l'approvaziun sinodela. Tradüjain landrour be que chi'ns interessa cò il pü da tuot: «La ven. Sinoda piglia nota cha sr. Joannes L. Gritti, Engiadinais da Zuoz, ün hom chi excellescha in cultura e cretta, aviand survgnieu l'impuls per edificar l'onur da Dieu e la baselgia, ho tradüt d'incuort il Nouv Testamaint da nos Segner Gesu Crist illa lingua da noss'Engiadina.» As basand sün l'examen dals colloquiels (judicio & censura dilectorum fratrum) e pigliand nota ch'el s'hegia tgnieu «vi ad otras versiuns approvedas e specielmaing vi a las funtaunas grecas, schi dess sia traducziun correspuonder sufficiainta-maing ad ün text asgüro (puritate dextre respondeat).» In tel möd es fatta via libra per la stampa, que cun l'aröv cha Dieu vögla fer tres sieu spiert «cha'ls lectuors survegnan landrour tuot que chi creschainta lur cretta e sprauza.» E quist «actum» es gnieu firmo a Cuir il prüm dis da gün dal 1638.

Melavita es mort Joan L. Gritti intaunt cha sia lavur eira in stampa, in november dal 1639. Quetaunt resulta dad ün epitaf cha nus chattains sün la prosma pagina. «D. Theodorus Zvingerus» (chi cha quist Theodor Zwinger possa esser sto, nu seja) scriva a «Esajae Schucano suo s.» (eir cò l'ingiuvinera: che vuol dir «sieu s.»?). Ma que ch'el scriva es pü cu inclegiantaivel: «Doleo adomum decessum ... Eau cumplaundsich fich la mort da sr. Joan Gritti cha crajaivans cha'l turness ün dals dis. Quecò dess esser mieu epitaf per el:

SCU'L CRETТАIVEL NATANAEL
ES SEPULIEU JOAN LUCI GRITTI
L'HOM DA TAUNTA INIZIATIVA
IMPLIEU ADÜNA DAL GIAVÜSCH DA NÜZZAGER

A TUOTS E DA NU NOUSCHER AD ÜNGÜN.
INTAUNT CH'EL STAIVA PER DER A LA GLÜSCH
IL NOUV TESTAMAIN ILLA LINGUA DAL PÖVEL,
ES EL IEU TAR LA GLÜSCH DAL TSCHEL.
Cun 60 ans, il mais da november 1639»

Ed aunch'ün'ultima pagina latina, steda scritta a Basilea, ans do ün miel
sclarimaint cu cha que es ieu inavaunt al mumaint imbarrazant, cur cha
Gritti (chi avaiva vulieu fer l'ediziun *ad egen cuost!*) es sto mort. Ün
professer Ludvig Luci, «in Academiâ Basileensi Professor», do d'incler in
sieurs distichons (scu chi eiran la tradiziun) cha el ho piglio viva part via
a la traducziun rumauntscha. Saregia el sto il consulent da Gritti? El metta
a cour cun insistenza a sr. Gian Polin-Jecklin da Zuoz – cha's consulta il
register da noms illa lavur davart Zuoz da dr. Paolo Boringieri illas Annalas
da l'an passo! – da mner a term la stampa da l'ouvra bsögneda:

PER L'EDIZIUN
DAL NOUV TESTAMAIN
tradüt da l'hom predschabel
SR. JOAN LUCI GRITTI
our dal grec illa lingua retica.
Quel avaiva cumanzo da'l der a la glüsch e
SR. GIAN POLIN JECHLIN ho cuntinuo.

Gritti as dedichet cun zel ad ün'ouvra bsögnusa.
Tuot la nöbla versiun el pudet mner a term.
Que cha Gesu musset vertit el in lingua terrera.
L'truoch a l'etern salvamaint el cun seis cudesch musset.
Mo'l serviaint da quist'ouvra, apaina miss giò sia penna,
ir illa mort stuvet; l'term füt, ah, zuond dandet.
Sort furtüneda! dschain be listess da ta vita tschuncheda:
Dieu'at pigliet tiers se zieva tas staintas cul vierv.
Gian Polin-Jecklin, fo il bain e glivra si'ouvra.
Eau at met fich a cour: Sajast a Joan successur.
Tia cretta es ferma, sustgnida da perseveranza;
e tü sest cha la glieud brama il Nouv Testamaint.

Que chi nu resulta dad üngüns da quists plets es la professiun da Joann
Gritti. A tuotta via ch'el nun eira predichant. Tschert ch'el avaiva la cultura
d'ün umanist. Ma che avaro el fat düraunt sieus 60 ans? Illa politica a tuotta
via nu s'ho'l masdo.

Per glivrer vulesse eau auncha metter ün sper l'oter ün per lös dal Nouv Testamaint: la traducziun da Giachem Bifrun, e dalum zieva quella da Gritti. Que dess musser il seguaint: Mê pü cha Gritti nun avess gieu preschainta sün tuot la lingia la versiun dal collega samedrin. Ma quella al paraiva da las voutas ün pô gruoglia, difficila d'incler. Aviand l'intent cha eir sieus iffaunts avessan plaina incletta da que chi legessan, ho'l vulieu glimer ün pô il linguach biffruniaun! Alura s'avaiva eir müdeda l'ortografia. (Cha's legia cun atenziun que cha so da dir in quist cudesch Arnold Spescha!) Ma eir da vart teologica stu avoir gieu Gritti sias reservas. Tschert cha quists püts da vista meritessan ün examen pü stigl.

1. Exaimpel (chi illustrescha la sumgentscha): Matteus 11,1

Bifrun: Et es d'unatô, chi haviand Iesus fat fin da cumandêr à ses duesth di[s]cipuls, schi es el ieu dallò ün po plü inauaunt per amusser & predgier illas lur cittêds.

Gritti: Et eis dvanto, haviand Iesus fat fin da cumander à seis dudesch discipuls, s'partit d'allô, per mussaer & predgiaer in lur citaeds.

2. Exaimpel (chi atschegna al fat cha la lingua es digià ün pô main züjusa tar Gritti, ils dativs perdan da culur!): Lucas 17,6–9

Bifrun: Et l'Signer dis: Schi uus hauesses fê sco ün graun sinevael, schi dschesses ad aquaisti boesthc d'moras: T'ariat e & straplauntat ilg maer, & el haues ubedieu à uus. Et quael d'uus es chi hegia ün famalg, chi aera ü chi paschainta, quael siand gnieu aint de la cutüra, chel dia impestiaunt: uo uia, & seeza à maisa. Nu disth el plü bod agli: parderscha ch'eu schaina, & t'arozat sü, & serva a mi ... So el forza grô ad aquegli famalg, quel chi ho fat aquellas chioses chi sun stedas agli cumâdedas? Eau nu pais.

Gritti: Mu l'Signer diss, scha vus havesses fe taunt sco ün graun d'sinaevel, dschesses ad aquaist boesch da moras, T'ria oura, & t'implaunta in l'maer: el obediss a vus. Mu chi d'vus haviand ün famalg, chi aera u chi paschainta, l'disch subito ch'el es turno da la cuttöra, Vo via e seza à maisa? Nun disch el bain aunz ad el, Paragia ch'eu tschaina, & siand tschinto sü, serva a mi ... Reista el oblô à quel famalg, per ch'el ho fat que chi l'eira cumando? Eau nun pais.

3. Exaimpel (chi muossa cu cha Gritti ho sentieu il bsögn da faciliter l'incletta da la «verva gruoglia»): Fats dals apostels 24,20–22

Bifrun: Mu Paulus, cùra chel guuvernadur l'g hauet schigno chel dsches: arespûdet: Cun plü arespusô sen dich eau mieu fat m'uesssa,

saviand che tû ist stô gio bgers ans güdisth ad aquaisti poevel: siand che tû poust bain cugnuoscher che nun sun plü à mi co duesth dis da poeia ch'eu sun à Hierusalem per adurer, ne haun acchiato me dispütand cun ünqualchiün aint ilg taimpel, u faschand curraria cul poevel ...

Gritti: Mu Paulus respondet, l'haviand l'Guvernatur tschignio ch'el favlèss, Saviand eau chia tû est da bgers anns inno sto judisch in quaist poevel, schi respuond eau, che chi pertain à mia defaisa, cun plü leid anim: Pudiant tû cugnuoscher, chia nun sun plüs co duesth dis ch'eu sun ieu sü à Jerusalem per aduraer. Et nun m'haun chiatto in l'taimpel disputand cun alchün, ù fadschand concuors dal poevel...

4. *Exaimpel* (chi demuossa la fadia teologica cha Gritti impuonda): Charta als Romauns 3,1–4a

Biffrun: In che ho dime l'g Iüdeu avantaick? ù che üttel dalla circumcisiun? Bgier ignamoed, l'prüm aquè per che l'g es sto cummis ad els la uerua da dieu. Mu che chiosa sch'ünqualchiüns sun stôs mêl crataiuels? Uain foarza lur mêla cretta à fer la fè da Dieu uauna? Saia loesth. Bain plü saia deus uraest, & scodün hum mansnêr.

Gritti: Quael eis dimaena l'vantag dal Judeu? u quaela eis l'utilitaet de la circumcisiun? Bgerra per ogni moed, Per che quaist eis l'principael, chia ad els sun stos commiss l's radschunamaints da Dieu. Che dimena, sch'alchüns nun haun crett? Vain foarza lur incredulitaet à render vauna la + Fe da Dieu? («Fe da Dieu» vain declaro a l'ur: «la fidela promissiun». – A l'ur as chatta eir bgers lös parallels.) Saja daloentsch: aunz saja Dieu uraest, mu scodün hom menzner.

Fingjà pervi da l'ortografia, pü parainta a la nossa, es que al prüm bger pü liger da ler la versiun da Gritti. Nus remarchains cha tar el cumpera per la prüma geda «ogni» (in ogni moed, per ignamoed), «l'incredulitaet» per la mêla cretta, «ils radschunamaints» per la verva. La disticziun traunter «Deus» (i'l nominativ) e «Dieu» (in otra funcziun) nu vain pü fatta.

Be listess es l'ouvra da Joan L. Gritti degna da tuotta admiraziun. Eir da püt linguistic ans pudess ella fer aunch'adüna ün grand servezzan.

P.S. Aviant let intant la lavur predscharla da Georg Pool davart ils nuders d'Engiadina e Val Müstair aint il annuari 1989 da la Societed istorica-antiquaria dal Chantun Grischun, chat eau a Joan L. Gritti scu nuder da Zuoz d'avent da l'an 1613, ma sia paschiun principela saja steda da fer il magister illa scoula da latin da Zuoz. Sia capacited da poet ho'l documento in «*La sgrischusa ruina dal vih da Plur, 1618.*»